

Szemes Péter

Göncz László drámáiról

A muravidéki magyar irodalom történetében kétségkívül mérföldkönek számít a dráma műnemének megjelenése. Nemcsak, mert erősíti érettségét¹, de új színnel is gazdagítja a lokális literatúrát, új eszközöket nyújt az alkotóknak a helyi témák kibontásához és nem mellékesen: színjáték textuális alapjaként alkalmas arra, hogy üzenete a nyilvánosság szélesebb köreihez is eljusson. (Utóbbi tekintetében elszomorító, hogy éppen a magyar közösség vezetésének köszönhetően lehetetlenült el a számos emlékezetes előadást létrehozó Egy & Más Vándorszínház működése.) Az elmúlt években születtek ugyan ide kötődő dramatikus szövegek, ám ezek vagy szlovén nyelvűek (mint Evgen Car *A gólyák is elpusztulnak* című darabja, amit Zágorec-Csuka Judit fordított magyarra), vagy alkalmi művek (a város történetét Gábor Zoltán freskói nyomán bemutató *Lendvai képeket* például Bence Lajossal és Kaj Ádámmal együtt jegyezzük²) voltak, vagy olyan adaptált regények, aminek átíratát dramaturg és nem az író készítette (ilyen Göncz László *Olvadó jégcsapok*ja, amit Gyarmati Kata igazított át). Ezért is fontos és örömteli Göncz László kitérése a líra, majd a próza irányából a dráma felé, s hogy termékenységének köszönhetően immár két, ilyen jellegű, önálló művet is fel tud mutatni a muravidéki magyar irodalom.

Közülük *A csoda* a Pannon Tükör 2013/3. számában jelent meg először és aztán a szerző utóbbi, *Határ-szél* című kötetében. A monodráma helyszíne a lendvai vasútállomás, szimbolikus pont, ahonnan már sehova sem indulnak, és ahova sehonnan sem érkeznek személyvonatok. Ugyanakkor története jelentős, hiszen egykor a Zalaegerszeg-Csáktornya vonal – így a történelmi Zala megye – jelentős állomása volt, míg az elcsatoláskor az anyaország felé szándékosan le nem építették a közlekedési összeköttetést és fel nem szedték a síneket. Mementója tehát a régi magyar világnak, a múltbéli virágkornak, a boldog békeidőknek. Ekként pedig jól illeszkedik a főalak, Erzsé sorsához. (Tagolt monológjai epikus jelleget kölcsönöznek a drámának, míg a beemelt – aláfestő, hangulatteremtő – dalszövegek is mutatják, hogy a mű alapvetően előadásra szánt.) Mert az asszony élete is kisiklott, letért a rendes vágányáról, magányos, összekötő kapcsok nélküli lett. Kissé illuminálatlan, hangosan, csak magának mondott szavaiból kiderül: már Dezső, alkalmi „barátja” is átverte, tőle tudja ugyanis, hogy bizonyosan elkészült itt az új vasútvonal. Ha mégsem, sejthető, kik lopták el a rá szánt pénzt. Nyilvánvalóvá válik az is, hogy az utazás mellett döntésében elszegényedése meghatározó szerepet játszott (Göncz László novelláiban szintén fel-feltűnnek hasonló helyzetű alakok, mint például az *Emese* prostituált hősnője, mindez a szerző szociális érzékenységét is jelzi) – felpana-

¹ Lásd *A muravidéki magyar irodalom 50. évfordulójára* című írást. In: Szemes Péter: „Rendületlenül” – Írások a zalai-muravidéki irodalomról. Pannon Írók Társasága-Göcseji Múzeum, Pannon Tükör Könyvek, 2014. 68-70.p.

² A szöveg éppen e lapszámbeli közlésével válik meg alkalmiságától és lép fel *A csoda* mellé.

szolja, hogy: „Így jár manapság a szegény, kikapcsolják a tévéjét, megalázzák. Másnak meg öt tévékészüléke van, hát hol itt az igazság?”

Mikor „Lublanában” élő és tőle elhidegült fia eszébe jut, feltárja elvesztésének történetét. Eszerint „szépen” éltek férjével, míg az, éppen ebből a váróteremből, Németországba nem indult dolgozni. Ott új asszonyt is talált, ő pedig egyedül maradt a kisgyermekkel. Jöttek-mentek a férfiak az életében, de a szülők segítsége viszonylagos biztonságot jelentett, noha az új hatalom magyarsága miatt meghurcolta apját. Előbb az esernyőgyárban, majd annak megszűnése után a textilüzemben vállalt munkát, ahol irodista volt. A rendszerváltást követően korábbi szeretője, a párttitkár privatizálta a vállalatot és takarítónői állást ajánlott neki, amit nem fogadott el, így munkanélküli lett. Ezt csak tetézte szülei halála, és hogy a házra felvett kölcsönt is törlesztenie kellett. Egyetemista fia ekkor döntött úgy, hogy a fővárosban marad. Mint mondja: „Az én életem pocsolyába került. Nem volt senki, akihez bizalommal tudtam volna fordulni. A régi barátok, ismerősök nem értettek meg. A legtöbben egy szájalomra méltó kurvát láttak bennem. A fiam utána néhányszor még hazajött, aztán amikor látta szégyenletes helyzetemet, a távolmaradás volt a válasza. (...) Én nagyon szenvedtem, de az életemen egyedül képtelen voltam változtatni. Maradt az ital, és néha egy-két kaland, amely valamennyire feledtette velem a könyörtelen valóságot. Rohamosan csúsztam a mélybe, testileg, lelkiileg, anyagilag teljesen a padlóra kerültem. Hideg, fűtetlen szobában gubbasztottam, és sokszor a szabad ég alatt ért az éjszaka. (...) Úgy éreztem, hogy kiszolgáltatottja vagyok mindennek, és egyúttal adósa mindenkinek. Martaléka a sorsnak, a múltnak, a jelennek és jövőbe vetett, alaptalan reményeknek.”

Az emlékezés folyását, az önsíratást a resti régi pincérének odatévedése töri meg (szavait Erzsi ismétli, így marad a monológ-forma), akitől megtudja: hiába várakozik, nem megy innen vonat sehova. Ez még inkább alkalmat kínál a nő számára a múltidézésre, mikor minden másképpen volt, s a szerzőnek is, hogy szavai közé csempésszen némi nosztalgiát az egykori Alsó-lendva tűnt világa iránt és néhány közismert helyi anekdotát. Így a részeges fuvarosról, Kálmán bácsiról szólót, akinek okos lovai maguktól is hazataláltak a kocsmától vagy Vak Ferku és Fuku Miska kalandját a réteszel és a csalánnal. Sőt, egy pillanat erejéig felvillan a városból a telepesszlovének, a zsidók, majd a magyar polgári családok elhurcolása is. Erzsi szomorú sorsukhoz hasonlítja sajátját, azzal a különbséggel, hogy a magáért részben ő is felelős. Lajos bácsi dramaturgiai szerepe a vigasztaló és a kiérkező, az asszonyt kereső rendőrök lerázásán kívül a közvetítő is, hiszen megígéri, hogy felhívja Robit édesanyja békülő, segítséget kérő üzenetével. Nem is késik sokat a „számulugépen” érkező válasz: már egy ideje a fiú is találkozni akart, csak nem tudta, hogyan tegye, ám gyermeke érdeklődése a nagymamáról és kérdése a megbozósításról megerősítette, menni fognak és mindent elrendeznek. Ahogy a levél zárlatában írja: „Édesanyám, érzem, hogy egy új élet kezdődött el mindnyájunk számára! Várjon néhány órát még, akár ott az ürességtől pangó vasútállomáson, mert a mi közös vonatunk már a síneken van, nemsokára érkezik!” – Így, ha a végén talán kicsit túl gyorsan kibontva is, bekövetkezik a csoda, pályájára billen újra Erzsi kisiklott élete.

Míg itt inkább a társadalmi jelleg, a *Földiben* egyértelműen a történetiség dominál. A Gábor Zoltán, Gálcs István és Szúnyogh Sándor emlékének ajánlott „dramatizált história” egyelőre kézirat (így ezúton köszönjük a szerzőnek, hogy rendelkezésre bocsátotta), de bizonyosak lehetünk benne, hogy apróbb javítások, stilizálás, esetleg bővítés után megjelenése nem fog sokáig várni magára. (A legjobb persze az lett volna, ha az Egy & Más Vándorszínház jövöltárból már a helyi közönség elé kerül a darab, azonban ez a fent jelzett okokból a jövőre marad.) Az öt képből álló mű – e tekintetben részben Gábor Zoltán freskóihoz illeszkedik, így erős rokonságot mutat az említett *Lendvai képekkel* – a római hódítástól a török korig fogja át Lendva történetét, a Földi és az Idegen személyében két állandó alakkal, akikhez történetileg relevánsak társulnak.

Az első két rövid jelenet viszonylagos időbeli közelsége és ennek kapcsán a Római katonaszemélye miatt is szinte összekapcsolódik – a nyitóban (*Rómaiak*) még eltévedve érkezik a vidékre (először, ahogy az 56-ban hazánkat újra megszálló szovjetek Szeuzt, az örök várost keresi itt), utóbb, mikor a „barbárok” elől menekül, már valamelyes otthonossággal bír (*Hunok*). Mindez nagyrészt az örök őslakos, Földinek köszönhető, aki mintegy házigazdaként bemutatja

a tájat és kultúrtörténetét (beleértve a szőlőművelést és borkészítést), valamint a dialógusba mindentudóként, a jelenkori ismeretekkel bekapcsolódó, illetve a képek tanúságait levonó Idegennek. Kétfajta rezonőrrel találkozunk tehát: egyikük az adott korba vetetten, másikuk átfigyeltetve, általánosabb érvénnyel képviseli a szerzői álláspontot. Mindkettejük érvelése a többi alakénál tudatosabban felépített, az emberiség és a lokálpatriotizmus határozza meg jellemüket. Földi ennek jegyében száll vitába a Római katonával, arról, hogy kik is az igazi barbárok – szavait igazolja társa tette, mikor az előbb fogságba akarja hurcolni, majd megöli a második kép eltévedőit, az új jövevényeket, a hunokat vezető Kerka királynőt, Attila feleségét. (A helyi legenda más változata szerint a róla elnevezett patakba fulladt.) A zárlatban az Idegen – ez is mutatja kvázi demiurgosz-státuszát – álmod bocsát Földire – ennek szerepe itt csupán az időmúlás jelzése: „... te becsületes ember vagy. Szundítsál néhány évszázadot, majd felébredsz te. A külsőd megváltozik. Anyanyelved is változik, de honszereteted és szíved marad a régi. Ez óriási kincs! Ilyen szilárd alagra lehet csak jövőt építeni!”

A harmadik képben (*Szlávok*) a Földi a békességre törekvésen túl új, immár keresztényi eredményeket csillogtat: a jóságot és a szeretetet. Ezek gyakorlásával segíti a betelepülő Számó itt élők közé illeszkedését, akivel közösen építik templomukat, mely Liupram salzburgi püspök áldását kapja. A jelenet jelképes, mint a későbbi együttélés mintája, de történetileg kevésbé hiteles – a jóval északabbra szláv birodalmat kialakító fejedelem halála emberöltővel előzte meg egyáltalán a püspökség megalapítását és kétszáz évvel a Mosaburgban is Istenházát létesítő főpapét. Azonban, mivel a szöveg eredendően fikció, ráadásul inkább szimbolikus jellege dominál, nem érdemes rajta számon kérni ezt a fajta diszkrepanciát. Viszont szép gesztus, hogy az új, együttes életet ünnepeelve, egyszermind összefűzve utódaik sorsát, Számó és Földi hársat és tölgyet (a vidék két „szent” fáját) ültet el.

A *Magyarok* rövid jelenetében ugyancsak évszázadokat sűrített a szerző. Ám a földet fogláló Vérbulcsú jelleme korántsem volt olyan békés és nyájas, amilyennek ábrázolta, a nyugati „barátkozás és kirándulás” helyett Kézainál például nyárson süttette a németeket. Arról pedig már Arisztotelész is ír a *Poétikában*, hogy a tragédia (itt most tekintsünk el a pontos műfaji megfeleltetéstől) jellemének hasonlítani kell eredetijéhez (54a24) és a „hagyományozott meséket nem lehet felforgatni” (53b23). Ha nem perszifláz a cél, amint itt érezhetően nem az, Vérbulcsú jellemének illeszkedni kellett volna az augsburgi csatavesztő, a „vér embere” tetteihez, hiszen azok eleve meghatározzák azt, így e ponton – úgy véljük – megbicsaklik a darab. A következő lépcsőfok, Hahold fellépése lényegesen jobban sikerült, az új birtokos nemzetsége, a Bánffy család kialakulását tanulságosan mutatja be az Idegen (történeti távlatokba helyezve azt) és az uralmukat megélő Földi. A harmadik pont, Mátyás bolondja, Tibrili szerepeltetése végül kifejezetten jó megoldás, hiszen megtöri a didaktikusságot és előbbé válik általa a dialógus. Ő a népi mondahagyományban megőrzött történetet, a király egy vadászkalandját is elmondja, melynek során az a főúr feleségét mentette meg a rá támadó vadkantól. Az Idegen által a Bánffyak nagy tettének, Lendva virágzó szellemi-gazdasági központtá tételének felidézése kiváló átkötés a zárókép, a *Törökök* felé.

Földi itt a család utolsó jelentős tagja, Kristóf katonája, akivel a támadó ellenségtől védik a várat. A híres 1603-as ostrom előkészülete így dialógusukból bomlik ki. Emellett a szerző egy különös alakot, a Török követként tárgyalni érkező janicsár Juszufot is beemeli, aki részben magyar származása, részben az esetleges sikertelensége miatti büntetéstől való félelme miatt nem tér vissza táborukba, inkább fogságban marad. Áthallásos szavai szomorú üzenetet hordoznak: „A jellememet átformálták, és most már töröknek érzem magamat. Magyarul beszélni alig tudok.”. Jóllehet Bánffy korábban előreutalt a Csontosra – ahova a harcokban elesetteket temették –, a csata kimeneteléről, a fényes győzelemről az Idegen tudósít. Ezen a ponton célszerűbb lett volna lezárni az egységet és egy különálló utolsó jelenetkét beiktatni, mert itt voltaképpen véget ér a török kor bemutatása. Innentől nem egyértelmű, hogy Földi – aki eddig, mint jeleztük, történeti alak volt – mikor beszél, feltehetően már ő is a mai korban, ahogy az Idegen. Lendva további históriája kettejük replikáiban tárul fel: a Nádasdyaktól a dualizmus időszakán át a jelenig. Az Idegen végső szövege aztán (utólagos megerősítésként, mert

az instrukció nem utal rá) nyilvánvalóvá teszi Földi kiemelését a történetiségből és szimbolikus alakká magasítja, mint mondja: „Az elmúlt két évezred értékeiből megmaradt a Mura mentén élő emberek egymásraultaltságából fakadó kölcsönös tisztelet. A legkülönbözőbb izmusok sem tudták kiirtani ezt az emberek szívéből, pedig számtalanszor próbálták e röghöz kötöttségből fakadó életformát felszámolni. Mindaddig lesz remény Alsólendva lankái alatt, valamint a Mura és a Kerka mentén, amíg akár csak egy ember is marad hírmondónak abból az ősi fajtából, aki jelentős hírnévre szert tevő művészeink színes lepkéit és ősmotívumait, a halicanuminak nevezett amforáink nedvét és a szülőföld szeretetét mérhetetlenül imádja, óvja és hirdeti. Akad még ma is ebből a fajtából! Ő az (*rámutat a Földre*), az évezredek során edződő, a túlélni és alkotni akaró, szülőföldet imádó és ahhoz rendületlenül ragaszkodó Földi!”

Göncz László irodalomtörténeti jelentőségű drámája, *A csoda*, az első eredeti muravidéki magyar darab, és az egyelőre kéziratos *Földi* igazolja a műnem életképességét a helyi irodalomban. Csak remélhetjük, hogy a majdan újjáéledő színjátszócsapatnak köszönhetően sokak számára élménnyé válnak, s hamar zászlóvivőivé lesznek az utánuk következő dramatikus művek derékhadának. Lehetséges téma számtalan akad, csak alkotói kedv és akarat kell hozzá, a bátorítás mindenestre már megvan.

Németh Miklós munkája

